

Česko-lužický věstník

číslo 5 / květen 2016

ročník XXVI

Malířka Ann Priscila Siebertová, původem z Londýna, oslavila ve čtvrtek 21. dubna své 99. narozeniny. Redakce ČLV se připojuje ke gratulantům.

Umělkyně na popud Domowiny cestovala po Lužici (na první cestu se vydala v roce 1975), aby zachytila venkovský život a jeho zvyklosti. Velkou část svých obrazů a kreseb s lužickosrbskými motivy Siebertová věnovala Lužickosrbskému muzeu v Budyšině. Foto Jurij Łuścanski.

Michał Róla

Holčyna smjerc

Puzoli so woda jasna
nimo brjoha zelenoh,
a na brjohu knježna krasna
ščípa kwětki spěwajo.

Slyš! Tu woda hroznje šuči,
čorna woda při brjohu:
„Darmo torhaš – do naruči
njewozmjje hólč lubčičku!“

Holčo k žołmje bliž' so kloni,
zo by hlós tón slyšała.
A tu wona powěśc zhoni,
zo ma luboh' žołmička.

Klони so a juž so suny
do njesměrnej' hłubiny.
Kwětki wichor dele duny
na žołmu, row holčiny.

Dívčina smrt

Mihotá se woda jasna
tam při břehu zeleném,
a na břehu panna krásná
trhá kvítí se zpěvem.

Slyš! Tu černá woda hučí,
podél břehu spěchajíc:
„Darmo trháš – do náručí
nevezme tě milý víc!“

Dívka k vlnám kloní hlavu,
poslouchá hlas hrozivý.
O milém tu slyší zprávu –
vlny hocha vzaly jí.

Klesá víc a již se řítí
do nesmírné hlubiny.
Vítř s břehu navál kvítí
na vlny, hrob dívčiny.

*Báseň ze sbírky Serbska poezija 41 (LND, Budyšin 1998) přeložila
Zuzana Bláhová-Sklenářová.*

Michał Róla (1841–1881) byl kaplanem u lužickosrbského kostela v Budyšině. Vystudoval teologii v Praze a Kolíně nad Rýnem. Za pobytu v Praze byl aktivním členem spolku Serbowka v Lužickém semináři, v letech 1865–1867 byl dokonce jejím předsedou. V té době rovněž začal psát poezii, sbírat lidovou slovesnost a sepsal první lužickosrbskou skladbu (syntax). Jeho dílo najdeme v rukopisném časopise Kwětki a dalších lužickosrbských periodikách, zejména v Katolském Posołu, jehož byl v letech 1877–1881 redaktorem. Vědecký zájem o jeho dílo dokumentuje několik článků Jiřího Mudry, který byl rovněž pořadatelem výboru z jeho básnického díla.

Z DOMOVA

► **Křest knihy o dolnolužickém fojství**

Luděk Březina dne 19. března představil v Lužickém semináři svou knihu s názvem *Mezi králem a stavys* podtitulem *Dolnolužické fojství na prahu novověku (1490–1620)*, kterou vydalo nakladatelství Casablanca v Praze počátkem letošního roku. Večer uvedla prof. Lenka Bobková, která se dlouhodobě a systematicky zabývá dějinami jednotlivých zemí Koruny české zejména v době lucemburské. Kniha Ludka Březiny vznikla původně jako disertační práce právě pod jejím vedením. Autor ji představil krátkým komentářem a autorským čtením, po kterém následovala živá diskuse s oběma hosty.

Pro stručném přehledu nejstarší historie markrabství autor v knize, především na základě dosud často neznámých pramenů, podrobně popisuje vývoj fojství, tj. úřadu zemského fojta, který v Dolní Lužici zastupoval českého krále, od dob lucemburských do roku 1490. Problematika se přitom týká nejen dolnolužických dějin: úřad fojta zastávali zejména ve starší době převážně představitelé významných českých rodů. Těžiště výzkumu tkví ovšem v období od roku 1490 (smrt Matyáše Korvína) do Bílé hory (1620): autor přibližuje osobnosti jednotlivých zemských fojtů i okruhy jejich působnosti. Kniha umožňuje i srovnání s hornolužickým fojstvem a obdobnou hodností ve Slezsku. Je tak významným počinem k historii těchto vedlejších českých zemí. Kniha je vybavena rozsáhlým poznámkovým aparátem i soupisem literatury.

Pavel Marek, red

► **Irský román v Lužickém semináři a Lužický Srb v irském románě**

Dne 5. dubna 2016 se od 18.00 hodin v Lužickém semináři konal křest českého překladu knihy irského spisovatele Justina Quinna *Mezi vilami*. Knihu vydalo nakladatelství Argo a jeho redaktor Petr Onufer spolu s autorem (žijícím v České republice) a překladatelkou románů do češtiny Terezou Límanovou ji představili publiku. Jde o rodinnou ságu odehrávající se převážně v Irsku od padesátých do devadesátých let, která na příběhu rodiny Boylových ukazuje proměnu irské společnosti ve 20. století.

Pro čtenáře *Česko-lužického věstníku* však může být zajímavé, že část děje knihy je zasazena do Lužice, konkrétně do Zhořelce, ale i na venkov na lužickosrbském území. Právě z této kapitoly autor i překladatelka přečetli v Lužickém semináři ukázkou. Jednoho z hlavních hrdinů knihy (Declana Boyla) totiž na konci 60. let práce zavede do tehdejší NDR, aby nakoupil v německé továrně traktory. Jak autor vysvětlil, potřebo-

val irskému publiku zprostředkovat zážitek z úplně jiného světa. Irsko nezažilo jako neutrální země ani druhou světovou válku, ani éru socialistické totality, navíc bylo geograficky vzdálené od železné opony a naprosto nedotčené emigrací z východu. Hlavní hrdina je tak konfrontován jak s reálným socialismem, tak se vzpomínkami na válku. A pro našeho čtenáře je nejzajímavější, že osobou, která Declanovi tyto věci zprostředkovává, je Lužický Srb.

V románu *Mezi vilami* se tak Lužický Srb zřejmě poprvé dostal jako románová postava (i když jen vedlejší) do anglicky psané literatury. Dostal se tam ovšem nikoli pro svou folkloristickou výjimečnost nebo jako obět diskriminace menšin, jak by se mohlo nabízet, nýbrž zcela neutrálně jako občan východního bloku, příslušník inteligence, potomek socialisty – oběti nacismu, tedy pro vlastnosti, které nejsou vymezeny národní identitou Lužických Srbů. Cestou *Mezi vilami* tak Lužičtí Srbové jako románoví hrdinové vstoupili do velkého anglicky psaného literárního světa, neomezeného na lužické, německé nebo středoevropské realie.

Zdeněk Blažek

Z HORNÍ LUŽICE

► (SR 25. 4.) **Společnost svaté Filomény nasbírala na benefičním koncertě v Łazku více než 2 200 eur na pomoc Bulharsku.** Předseda společnosti Gerat Róbl byl s výsledkem velmi spokojen. Zúčastnilo se skoro 400 návštěvníků. Vystoupila mimo jiné dechová hudba Horjany, taneční skupina Smjerdžaca a Měrcin Weclich.

► (SR 30. 4., SN 2. 5.) **Budyšin navštívila delegace osmi českých senátorů.** Setkání se zúčastnilo i několik Lužických Srbů. Cílem bylo rozvíjení vztahů v turistice a kulturní výměna. Senátoři jednali na okresním úřadě a také s představiteli Domowiny, předsedou Dawidem Statnikem a jednatelem Bjarnatem Cyzem, se kterými poté navštívili i Lužickosrbské muzeum.

Z DOLNÍ LUŽICE

► (NC 6. 4.) **Polské a německé děti společně malovaly vajíčka.** Školku v Zelezné (Sellessen), místní části města Grodku (Spremberg), která patří do sítě dětských a rodinných zařízení Alberta Schweitzera (ASF), navštívily děti z partnerského města, polského Grodku, aby se seznámily s tradicemi svého regionu. Pod vedením paní Christyny Vatterowé, která se na společné malování dostavila v lužickosrbském kroji, se děti učily malovat voskem a barvami tradiční lužickosrbské kraslice.

► (NC 13. 4.) **Každý třetí azylant zůstane v Chotěbuzi.** Mezi tisícovkou uprchlíků a azylantů, která nyní pobývá v Chotěbuzi, žije také 75 dětí, které do Německa přišly bez rodičů. Mateřské školy nyní navštěvuje 104 dětí z rodin uprchlíků. Město Chotěbuz disponuje dostatečným množstvím volných bytů, ve kterých by bylo možné uprchlíky ubytovat. Městské zastupitelstvo počítá s tím, že jen jedna třetina uprchlíků ve městě zůstane.

► (NC 27. 4.) **Marja Elikowska-Winklerowa obdržela medaili zemského sněmu za osobní přínos pro dolnolužickosrbskou řeč a kulturu.** Poslanci ze strany „Levice“ ji nominovali za více než dvacetileté vedení dolnolužickosrbského dětského souboru. Ocenění převzala od prezidentky braniborského zemského sněmu Britty Starkové.

ZE SASKA

► (SR 3. 5.) **V Drážďanech společně sedaly Lužickosrbské rady Saska a Braniborska.** Obě rady chtějí usilovat o to, aby zákonné možnosti byly uváděny do praxe. Mezi konkrétními návrhy zaznělo zachování lužickosrbského jazyka a vzdělávání dalších učitelů a vychovatelů. Mimo jiné členové rad požadují, aby učitelé lužické srbštiny měli nižší počet vyučovaných hodin kvůli větší náročnosti výuky.

► (SR 28. 4.) **Státní zastupitelství ve Zhořelci zveřejnilo výsledek vyšetřování útoků na Lužické Srby,** které se odehrály před necelými dvěma lety. Obviněn byl dvaadvacetiletý občan Budyšina, který v říjnu 2014 hajloval v Konjecích. V září 2014 se osmnáctiletý Němec v Delanech pokusil udeřit pěstí do obličeje lužickosrbského mladíka. Byl ale tak opilý, že k útoku nedošlo, tudíž bylo jeho stíhání zastaveno. Bez trestu zůstal rovněž čin tří osmnácti- a devatenáctiletých, kteří v září 2014 napadli lužickosrbské mladíky ve Wotrowě. Důvodem zastavení stíhání je nedostatek důkazů.

Z BRANIBORSKA

► (NC 20. 4.) **Symfonie Stalingrad měla úspěšnou premiéru.** Jejím autorem je lužickosrbský skladatel Heinz Roy z Klětna (Klitten). Premiéra se uskutečnila v prostorách ruského vyslanectví v Berlíně a zúčastnilo se jí 400 německých, lužickosrbských a ruských hostů. Organizátory byly ruské vyslanectví, Svaz lužickosrbských umělců a Lužickosrbský lidový umělecký soubor (SLA). Symfonii zahráli členové SLA a Dolnoslezské filharmonie z Jelení Góry.

Z Nowého Casniku podává Josef Blažek a ze Serbského rozhłosu Radek Čermák.

Zarys stawiznow literatury wo hórnikach we Łužicy a na Donbassu we 20. lětstotku: zawod do temy

Ielizaveta Stefanova

Navázka nedaleko města Swerdlowsk, foto Aleksandr Agafonow

Ludžo, kotřiž bydlichu w industrialnych regionach, su husto z předmjetom negatiwnych stereotypow ze strony cyłjeje towaršnosće. Je wočakujomne, zo tajka situacija móže być wopisana w literaturje ludži, kotřiž su tajke wobstejnoscje dožiwili.

Literatura je zjawna duša cyłeho naroda a najbóle wažne temy we towaršnosći mějachu tendencu do wopisanja we slowje. Tajka literatura, zawěsće, kulturnje wobmjezowana, móže so koncentrować na poeziju abo prozowy stil, móže być ertna abo pisomna. We tutym nastawku předstaju krótki přehlad stawiznow tutych kulturnych skupinow.

«Что ты знаешь о солнце, если в шахте ты не был?»
А. Лядов «Шахтёрская лирическая»¹

Donbass. Hač do 18. lětstotka je Donbass eksistował přewažnje jako region wobsydleny přez nomadow a druhich njestabilnych sydlerjow (Skytow, Chazarow, Kipčakow/Połowcow a Pečenjogow). Pozdžišo tute teritorije běchu pód kontrolu Złoteje Ordy (1240–1502). Wot lěta 1520 Moskowske knjezerstwo organizuje wěstotne městna na tutym teritoriju dla zawěšćenja svojich hranic před nadběhami Tatarow. Po wójnje za wuswobodženje Zaporoskich Kozakow pod wjerchowstwom Bohdana Chmelnickeho (1648–1657) je wjele burow z centralnych džělow Ukrainiskeje přečahnyło na teritorij Słobodskeje Ukrainy a tež Donbassa, na teritorije znate we tutym času jako „Dziwje Polo“ (ukr. «Дике Поле»)² a su małe sydlišča založili. W 18. lětstotku bu konflikt mjezy turkiskim a ruskim imperijom wo přistup k Čornemu a Azowskemu morju z přičinu gradualneho rozsydlenja Słowjanow z teritorijow centralneje a južneje Rusiskeje w Donbassu³.

We tutym času je ruski car Pětr Wulki po Europje pučował. We Waliziskej a Šotiskej bě wón brunicu jako paliwo wotkrył. Pozdžišo, hdyž bě so do Petersburga wrócił, je so rozsudził, specialistow z Waliziskeje a Šotiskej přeprosyc, zo woni brunicowu industriju

¹ „Što ty wěš wo slóncu, hdyž ty njejsy ženje w šachće był?“ (A. Ljadow: „Hórnicka lyriska“)

² Stefanow, Jurij. 2001. Istorija ukrajinskych kozakow. Manuscript. Lugaňsk-Grod-ków Słaski.

³ A tež z Balkanskej pólkupy Serbow a Chorwatow, město Słowjanoserbsk, kotare lěži 20 km wot Łuhanska, derje dopokazuje tu historisku liniju.

w Ruskeje wuwiwaja. Najwjeteš zapožožki brunicy běchu namakane we Donbassu.⁴

Wot kónca 18. lětstotka⁵ bě stabilna kolonizacija zwjazana z nowymi industrialnymi předewzaćemi započela. Je zajimawe za temu našeho referata, zo jedyn z nawjednikow tutych wuwowanjow bě załožer města Donjeck John James Hughes⁶ (1814–1889). Po jeho mjenje je Donjeck na spočatku mjeno Juzowka/Hughesovka dóstał.

Brunica je nowych wukrajnych investorow do Donbassa wabiła a bu přičina nastaća wjele nowych sytliščow, dokelž kwalifikowani a wukubłani džělačerjo běchu trjebni a prašani za džělo. Wulka ličba emigrantow z centralneje a wuchodneje Ruskeje a Kawkaza so zasylali na tutych teritorijach. Kaž widžimy, Donbass je wostał z přihraničnym regionom tež na započatku 19. lětstotka. Wjele wědomostnikow⁷ koncentrowaše so na specifiski typ donbasskeje towaršnosće, kotraž ma swoje započatki w časach Kozakow, kotřiž mějachu specifiske zrozumenje swobody:

„In diesem Grenzland genossen die Bauern persönliche Freiheit. Das war die eigenartige Mischung aus Freiheit und Terror, die die Region erlebte. Sie wurde als frei verstanden, da sie einen Zufluchtsort für Ausgewiesene, Ausgestoßene, Flüchtlinge und Kriminelle bot. Zugleich war sie aber auch von Terror geprägt, da sie aufgrund all der Menschen, die hier freiwillig oder unter Zwang landeten, politisch verdächtig war.“⁸

Hromadže ze socialnym a ekonomiskim wuwicóm w zapadneje a srjedźnej Europje dožiwi Donbass spočatk 20. lětstotka dalšu industrializaciju. Přenja swětowa wójna (1914–1918), Ruska rewolucija (1917) a runočasná byrgarska wójna (1917–1922) su přinjesli do regiona wjele zběžkow. Tute podawki stimulowachu wuwice ukrainskeje wójny za njewotwisnosć (1917–1921) mjezy rozdžělnymi politiskimi a militarnymi mocami. Bohužel su wšitke spopyty wo njewotwisnosć znjezbožili. Formowanje Ukrainy jako awtonomneho politiskeho stata je nastalo jako rezultat přenjeje swětoweje wójny a Brest-Litawskeho měroweho zrěčenja wot 3. 3. 1918. Donbass a druge ukrainske regiony su byli hromadže inkorporowane do Ukrainiskeje sowjetskeje socialistiskeje republiky (1919), w kotrejež ekonomice měješe Donbass jara wažnu rolu dla cyłeho Sowjetskeho zwjazka.

„Sehr früh kam die Kohlindustrie unter staatliche Verwaltung,⁹ denn sie war von äußerster Wichtigkeit für die rasche Industrialisierung des Landes, die in erster Linie die Entwicklung der Schwerindustrie ausgerichtet war. Die Donjeckaja Trudowaja Armija wurde gegründet, mit der militarische Prinzipien auf die Produktion übertragen wurden. Zu Beginn der dreißiger Jah-

⁴ Сам Пётр даёт указание 21 января 1723. Вице-адмиралу Гордону: «Зело нам нужно, чтобы из Англии или Шкоции выписали двух человек, которые знают находить уголья каменные по приметам сверху земли, и чтобы были искусны в своем мастерстве, о чем приложи свой труд». From: Горелик, История родного края с. 23

⁵ Подов В. И. Открытие Донбасса с. 6.

⁶ Davies, John. A History of Wales, p. 400.

⁷ Kuromiya, Kappeler, Wynn

⁸ „V tomto pohraničí požívali sedláci osobní svobody. Šlo o svéráznou směs svobody a teroru. Region byl považován za svobodný, neboť nabízel útočiště vyhnancům, vyděděncům, uprchlíkům a zločincům. Zároveň byl pro něj ale příznačný teror, protože kvůli všem těm lidem, kteří tu dobrovolně či nuceně zakotvili, byl politicky podezřelý.“ Zimmer, Kerstin, 2006. Machteliten im ukrainischen Donbass, Münster Verlag.

⁹ Ljach, et. al. 1998: 11

re bildete sich eine Arbeiter- und Managerklasse heraus, in der ethnische Ukrainer die Mehrheit stellten.¹⁰

W kontexte tuteje situacije bě industrija najwažniši zjednočenski faktor za wjele rozdělných narodnosćow, kotraž Donbass wobydla- chu. Zadźerženje jako zchromadny jenički monolityny socialny organ- ism bě wažne za ekonomiske přetranje cyłeje towaršnosće. Z rěču mjezyetniskeje komunikacije bu z objektivnych přičinow ruščina. Wuslědk toho móžemy widzieć we džzensnišej rěčneji situaciji postindu- strialneho Donbassa: města z industrialnym namrěwstwom wužiwa- ja ruščinu a ukrajinščinu je dominantna we burskich/ratarskich džěłach Donbasskeho regiona (například sewjerne wobwody Łuhańskeho ter- ritorija – Svatowe, Bilokurakynje, Markiwka, Nowopowk)¹¹.

W cyłej Ukrainскеj znaty basnik Wołodymyr Sosjura (1898–1965) bě so we wsy Jenakijewo narodźił. Wón je pišał basnje w ukrajinскеj rěči wo wšědnym žiwjenju hórnikow a cyłeho industrialneho luda: «Як я люблю тебе мій краю вугляний...», «Шахти, терикони, заводські вогні...», «Не знаю я труда такого, як труд підземний шахтаря...», «Хто рідному краю тепло здобуває...», «Донецько моя!», «Лист до земляків».¹² Ruski spisowacel Aleksandr Kuprin (1870–1938) wopisuje žiwjenje a džěło w Donbasskich brun- cowych jamach we swojej noweli *Moloch*¹³. Wladimir Majakowskij (1893–1930) bě Donbass wopytał a pozdžišo je swoje wulke wob- dźiwanje nad tutym regionom we swojej poeziji wopisał. Wšako su awtorojo hórniskeje literatury najhušćišo jednoru, njeznači abo tež anonymni ludžo, kotřiž su dožiwili čězku woprawdźitosć žiwjenja hórnikow.

Skutk džěłoweho rjeka Alekseja Stachanowa 30–31 awgusta, hdyž je wón se swojej brigadu wudobyl rekordne mnóstwo wuhla za hór- nisku změnu, a tež dalše stachanowske džěłowe hibanje bě započatk tradicije, Dźeń hórnikarstwa. Wot lěta 1948 so tutón dźeń swěći přeco poslednju njezdělu w awgusće. Do literarneje tradicije je so zadobyło, zo so pu při składnosći tutoho swjedženja zběrki poeziji a druhich literarnych žanrow wudawali, kotraž so džěło hórnikow wě- nowachu. Najhušćišo pisachu tajku poesiju hórnicu abo wobsoy z hór- niskeje towaršnosće. W lěće 1990 bě w měsće Gorlowka myto Pawoła Bezpośadneho (hórnikarstwa a spisowacela) za publikacije literatury wo te- matice zwjazanej z hórnicstwom založene. We měsće Stachanow založi so w lěće 2013 myto Alekseja Stachanowa za spisowacelow, kotřiž wo čězku žiwjenju a wulkim džěle hórnikarstwa pisachu. Založenje tajkich mytow bě jara wažne a pozitiwne za wuwicě „hórniskeje“ džěłacerske- je literatury postindustrialneho Donbasskeho regiona džensa.

Najbóle znači spisowaceljo słownikow ruskeje a ukrajinскеje rěče so tež z Donbassom zwjazani. Wladimir Dahl (1801–1872) je so we Łuhańsku narodźił, bě lékař znateho ruskeho klasikarja Aleksandra Sergejewiča Puškina. Wón je wulki słownik ruskeje rěče zestajił, ko- tryž je w kóždym ruskorěčnym měsće znaty.¹⁴ A Borys Hrinčenko (1963–1910) – ukrajinски spisowacel, basnik, aktiwista, stawiznar a politiski džělačer – je přeni dwurěčny ukrajinско-ruski słownik ze- stajił.¹⁵ Wjele lět je wón jako wučer we wjesnej šuli we wsy Aleksijiw- ka njedaloko Łuhańska džěłał.

Je wočakujomne, zo bě wuwicě tutoho industrialneho regiona, jeho stawizny a wosebitosće we literaturje Donbassa reflektowane. To je najbóle typiske za literaturu wo žiwjenju hórnikow. To je poezi- ja wo surowych wuměnjnjach a stajnym strachu, zo žiwjenje zhubiš.

¹⁰ „Uhelny průmysl byl velmi brzy zestátněn, protože měl mimořádný význam pro bouřlivou industrializaci země, která byla zaměřena v první řadě na rozvoj těžkého průmyslu (Kappeler 2000). Byla založena tzv. Doněcká armáda práce, čímž se vojenské principy přenesly do výroby. Počátkem 30. let se zformovala třída dělníků a manažerů, v níž etničtí Ukrajinci představovali většinu.“ Zimmer, Kerstin, 2006. Machteliten im ukrainischen Donbass, Münster Verlag.

¹¹ Lozynsky, R. TENDENCIES OF THE LANGUAGE SITUATION IN UKRAINE, access from 01.05.2015 <http://www.lnu.edu.ua/faculty/geography/Publik/Period/visn/33/Lozynskyy.pdf>

¹² „Kak će lubuju, mój wuhlowy krajo...“, „Wuhlowe jamy, haldy, wohnje twornicow...“. „Njeznaju druhe tajke džěło kaž džěło hórnikarstwa pod zemju“, „Štóž rodnej zemi čopło wudobywa“, „Donjecki mój krajo!“, „List krajanam“.

¹³ Kuprin, A. I. 2014. *Moloch*. Izdatelstwo «Sed'maja kniga», Moskwa.

¹⁴ rus. «Толковый словарь живого великорусского языка»

¹⁵ ukr. «Грінченківка» - „Hrynčenkivka“

Poezija je jara wažna za moju analizu. Tajki krótki žanr jako poezija a krótke powědańčka so po zdaću hodźi k stilu žiwjnena hórnikow¹⁶. Najwjac literatury bě napisane w tutych žanrach, dokelž to reflektu- je krótku a pregnantnu rěč hórnikow. Najebać to, eksistuja někotre wjetše žanry (nowela) wo tutej tematicke¹⁷.

Socialna situacija w njewotwisnej Ukrainje dopokazuje, zo to- waršnosć hórnikow wobhladaja druhe džěle ukrajinскеje towaršno- sće (tež inteligenca) stereotypnje tež w 21. lěstotku. Kaž widžimy, objektivnosć dyrbimy w stawiznach a literaturje regiona Donbass pytać, kotryž je domizna wjele wažnych ukrajinских ludowych basni- kow, spisowacelow a inteligency, nic jenož hórnikow a džělačerjow. Přeměna typa towaršnosće na koncu 20. lěstotka wuskutkowaše sylnje na ekonomisku situaciju w regionje a tež na džzensnišu po- litisku krizu cyłeho stata. Tež prašenja identity ludži w regionje su nimoměry zwjazane ze stawiznami hórnicarstwa.

Wuchodnoukrajinски Donbass a Łužica matej wjele zchromadneho: słowjanske styki, rěče a kulturu. Wšak je 20 lěstotk hišće přinjesł wjac zchromadneho do tuteju dweju regionow: wuwicě towaršno- sćow w situacijach zažneho socializma (Sowjetski zwjazk a NDR), w kotrymž wobraz hórnikarstwa bě čětro wažny a jara respektowany.

„Bóh knjez je stworił Łužicu, a čert je zarył brunicu.“

Łužica. Moderne stawizny Serbow su jara zwjazane z temu bru- nicoweje industrije. Hižo wot časow Korly Wulkeho (768–814) bě za cyły serbski rěčny teritorij wulki bój za eksistencu swojskeje rěče započal. W tutym kontexte dominantnych němcorěčnych elitow bě dalewobstaće serbskeho ludu přeco jara komplikowany proces. W časach třicecílětnje wójny (1618–1648) započachu so někotre serbske teritorije do dwurěčnosće přesuwać a wužiwanju serbsčiny a němčiny runočasnje. Wot toho časa sta so wobchowanje serbskeje rěče we Łužicy z ubikwitarnym problemom.

Ruski car Pětr Wulki přińdže w časach swojeho pućowanja po Eu- ropje tež do Łužicy, hdžež chceše jemu w lěće 1697 Michał Frencl hornjoserbski přeložk Noweho Testamenta daric (njeje so to po- radžiło). We pismje na cara pokaza Frencl na zwisk mjezy Rusami a Serbami a druhimi słowjanskimi ludami. Tute zažne swědčenje wo serbskej rěči a rěčnym přiwuznistwje je wosebje hódně přispomnje- nja, dokelž běše to wažny započatk słowjanskich kontaktow a pansla- wistiskich idejow, kotraž wulku rolu we stawiznach Serbow hrajaču.

Epocha panslawizma wuskutkowaše so tež na patriotiske motiwy w literaturje najslawnišich serbskich spisowacelow: na příklad bě narodna hymna *Rjana Łužica* w tutym času wot Handrija Zejlerja (1804–1872) napisana. Tež zakłady serbskeje identity so tehdy w li- teraturje H. Zejlerja, J. A. Smolerja (1816–1884), J. Radyserba-Wjelja (1822–1907) etc. položachu.

Tekstilna industrija hraješe wulku rolu we Łužicy hižo wot zapo- čatkow industrializacije po lěće 1830 (bratřa Cockerill a td). Masowe dobywanje brunicy we Łužicy je so započalo na koncu 19. lěstotka. Po druhej swětowej wójnje běše wjetšina serbskich teritorijow inkor- porowana we NDR. We wjetšinje regionow Sakskeje a Braniborskeje eksistowachu składnišća wuhla (brunicy). To běše jedyn z najwažni- šich dydkow ekonomiki NDR. Wjeršk procesu dobywanja brunicy docpě so spočatk 20. lěstotka. Wot toho časa woznamjenješe do- bywanje brunicy konstantny strach za serbsčinu a Serbow – přesy- dlenja a wotbagrowanja wsow běchu normalna praktika, wosebje w regionach wokoło Grodka (Spremberg) a Wojerec (Hoyerswerda). Z jedneje strony zhubi wjele ludži swój rěčny a mačerny sydleniski ter- ritorij, z druheje strony je brunica tež džěło za wobydlerjow regiona přinjesła. W džzensnišej Němskej je situacija hišće komplikowaniša. Přesydenja traja, ale nimo toho so tež teritorij zakitowanja serbsčiny pomjenšuje. Přesydeni Serbja njejsu jenož swoje naložki, stawizny, rěč a kulturu zchromadnje z teritorijom zhubili, ale je so jim tež mož- nosć zebrała, politiske prawa swojeje rěče a kultury na awtochtonym teritoriju zakitować.

¹⁶ Беспощадный, П. «Донбассу жить! Клятва...» «Год в „Кочегарке“» (1934), «Родина» (1938), «Шахтерские песни» (1948), «Шахтерские поэмы» (1959).

¹⁷ Kuprin, A. «Молох», Титов, В. А. «Всем смертям назло».

Adolf Hennecke (1905–1975), wopisany kaž wuchodno-němski Stachanow, ma podobny wobraz w towaršnosći: rjek dželačerskeje klasy, jeho rjekowski dželačerski skutk bě wulka inspiracija za cyły narod. Pozitiwny wobraz, asocirowany z Henneckem, běše tež šěroko wužiwany dla portretowanja wobrazu hórnikow w mediach kaž pozitiwného dželačeho luda a člonow towaršnosće, ale tež jako dopokazanje, zo hórnistwo je wažne, so wuwiiwace a rjekowske powołanje. Spěšna industrializacija přinješe hromadže z wuwioćom brunice a wotbagrowanje njenarunajomnu škodu serbskemu ludej, hdyž so wjele jeho teritorijow fyzisce zniči. Literatura Serbow reakciju na tutu tragediju wočakujomnje zwuraznja: reakciju měšanu z bolosću a **zašmjatanosću**, zwjazanej ze zhubjenjom swogoje kraja.

Tuta tragedija reflektowaše so we rozdžělnych žanrach serbskeje literatury, najhušćišo wnowelach a poeziji. Najwuznamniši serbscy spisowaceljo Jurij Koch, Róža Domašcyna, Kito Lorenc, Angela Stachowa pisaja wo tematicke zwjazanej z brunicu.

Nimo toho so problemy, zwjazane z brunicu, non-stop w serbskich mediach (Serbske Nowiny, Nowy Casnik, TV Wuhlacko, Radio, Rozhlad, etc) diskutuja. Po druhej swětowej wójnje pokaza so tendenca k małym žanram, kotraž su mjenowane „reportaže“. Dženša su reportaže najwjac publikowane we serbskich antologijach, a to hromadže z poeziju. Tež eksistuje tendenca k změšanim žanram, małej proze a běhemu hrónčku („blank verse“). Je wopravdže zajimawe widzeć, w kajkej měrje so hornjoserbska hórnicka literatura a delnjoserbska rozeznawatej.

Tón zarys předstaja někotre zhromadne historiske wuwicia Łužicy a Donbassa. Hórnistwo a jeho efekty (wotbagrowanje a jeho socialna traumatika, ekologiske problemy, strowotne problemy), druhe historiske splećenja 20. lětstotka su wažne za indentitu ludow wobeju teritorijow. Dalšne komparatiwne studije wo detailnych stawizniskich a sociolinguistiskich situacijach su trěbne za mjezysobne zrozumenje Serbow a Donbassoweje ludnosće.

Słowniček: *wobstejnosc* – okolnost; *ertny* – ústni; *Złota Orda* – Zlatá horda; *wěstotny* – bezpečnostní; *zawěšćenje* – zajištění, pojištění; *nadběh* – útok; *bur* – sedlák, rolník; *wuwiiwać* – vyvíjet, rozvíjet; *ličba* – počet; *zběžk* – vzpoura, povstání; *zjednočenski* – jednotičí; *zadržerjenje* – chování; *wuslědk* – výsledek; *namrěstwo* – dědictví; *burski/ratarski* – selský, rolnický, zemědělský; *zadobyc* – proniknout; *wuměnjenje* – podmínka; *najebać to* – navzdory tomu; *pytnyć* – zjistit; *nic jenož* – nejen; *nimoměry* – nadmíru, mimořádně; *dalewobstaće* – trvání; *runočasnje* – současně; *ubikwitarny* – všudy přítomný; *přiwuznistwo* – příbuzenství, příbuznost; *dopcěć* – dosáhnout; *zakitować* – bránit; *zašmjatanosć* – zmatek, zmatení.

FILM

Historie.ls čeká na svého Zelenku

V říjnu 2015 se natáčecí štáb televizního pořadu *Historie.cs* přesunul do Budyšina. V atraktivním prostředí malého sálu Německo-lužickosrbského divadla se sešli historik z Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Zdichynec, doktorandka katedry sorabistiky Lipské univerzity Jelyzaveta Stefanowa a literární historik Franc Šěn, dlouholetý vedoucí archivu budyšínského Lužickosrbského ústavu. Šlo o výjimečný počín, takřka hodinový pořad věnovaný Lužici se na českých obrazovkách neobjevil několik let.

Magazín *Historie.cs* má své stálé publikum, pro které mohlo být zařazení „exotického“ tématu vítaným oživením. Moderátor Vladimír Kučera představil Lužické Srby i divákům, kteří o nich nikdy neslyšeli, došlo na obligátní vysvětlování jména národa nebo spojitosti Srbů s Lužickým seminářem. Tento díl pořadu se ale i nadále odlišoval od jiných, v nichž pozvaní odborníci debatují o konkrétních událostech či postavách z českých dějin. Během padesáti minut prolétili účastníci celými patnácti staletými dějin slovanského osídlení v dnešním Německu. Diskusi doplňovaly panoramatické pohledy na Budyšin a záběry sovětské mapy Lužice ze 40. let 20. století. Osvětový záměr tvůrců potvrdila závěrečná slova moderátora: „Já myslím, že jsme si něco o Srbech řekli.“

Z diskuse ovšem nezáměrně vyplynulo mnohé nad rámec běžné publicistiky. Diváci se mohli „něco dozvědět“ nejen o Lužických Srbech, ale také o Česích samotných, a tím pořad zcela naplnil svůj hlavní cíl. O geografické a kulturní blízkosti obou národů přesvědčovaly odkazy na dnes již klasickou animovanou pohádku Karla Zemana *Čarodějův učeň* z roku 1977 i televizní záznam z budyšínské inscenace *Maryši* z roku 2004. Přesto mohl pořad působit dojmem, že je Lužice Čechům vzdálená a Srbové žijí v jiném prostoru a především v jiném čase. Každý z národů totiž na vzájemné vztahy nahlíží odlišně.

Několik (z pohledu českého diváka dlouhých) úvodních minut bylo věnováno tématu, které je pro samotné Srby mimořádně důležité – vysvětlování odlišností mezi oběma lužickosrbskými jazyky. Ty podle převládající kmenové teorie nevznikly rozdělením Lužice mezi různé státy v době vrcholného středověku, ale už během stěhování národů. Zatímco čeští dějepisci kmenovou teorii na konci 20. století odmítli a odsoudili Kosmovy Děčany, Lučany a Litoměřice do literární historie, potřeba kmenově odlišit dolnosrbský jazyk bude nejspíš trvat až do jeho naprostého vymření.

Úvod pořadu o osudech nejmenšího západoslovanského národa tak ihned problematizovalo zdlohouvé vysvětlování, že jde vlastně o národy dva. Celá tato pasáž vyvrcholila tvrzením, že rozdíly mezi oběma lužickosrbskými jazyky jsou natolik významné, že je nutné hraniční slepjský dialekt považovat za třetí samostatnou řeč. V tu chvíli se většina nezasvěcených diváků nejspíše zcela ztratila, anebo si o Srbech pomyslela své. Pro Čechy, jejichž identita je už nejméně sto padesát let založená na jazyku, je obtížné pochopit složitou situaci příslušníků malého národa, kteří se identifikují především na základě konfese, příslušnosti k rodině, k regionu a jeho tradicím, a až v rámci tohoto mixu také na základě řeči.

Usilovné hledání vzájemných odlišností je typické pro příslušníky jakkoliv znevýhodněných menšin. Srbové mohou sloužit jako příklad toho, že vzájemné vydělování ve skutečnosti nepomáhá v boji proti lhostejnosti a jazykové asimilaci. Sympatické snahy o kodifikaci spisovné slepjanštiny nic nemění na tom, že tento dialekt v současné době ovládají desítky nebo nejvýše stovky mluvčích relativně vysokého věku.

Účastníci diskuse přitom v hodnocení situace nešetřili optimismem. Život do sebe uzavřené subkultury, která navenek nesmí, nemůže nebo jen nechce vykazovat žádné odlišnosti od německy mluvící majority, v pořadu nijak tematizován nebyl, zazněly jen odkazy na podobný stav českého národa na počátku 19. století. Nechyběly ale fráze o „kulturním rozvoji“, „mobilizaci národa“ nebo rostoucím „národním vědomím“. Mladá doktorandka Líza Stefanowa se rozohnila natolik, že si dovolila větu o boji Srbů za jejich řeč od 17. století dodnes. Znělo to podobně, jako když čeští obrozenci srovnávali svoji činnost s aktivitami Bohuslava Balbína. To samozřejmě není možné, předmoderní společnosti nemůžeme podsouvat svoje dnešní motivace, i když se zdají být na první pohled podobné.

Jenže i ze strany historiků se ve hře nenápadně ocitly koncepty, které samy patří do historie. Třeba mytické Bílé Srbsko (Boika), které má být bájnou pravlastí Slovanů, pokud ovšem jejich předky nebyli dokonce příslušníci lužické kultury popelnicových polí z doby bronzové a železné. Obě tyto teorie by si zasloužily vysvětlení – vznikly v prostředí vypjatého nacionalismu 19. století s cílem potvrdit nárok Slovanů na území osídlená předvěkými kulturami, o jejichž etnickém původu ve skutečnosti nevíme vůbec nic. Stejně koncepty samozřejmě používali také Němci. Objektívni historická věda proti používání těchto zkratk bojovala několik generací. Jejich životnost je ale překvapivě velká.

V pořadu se neobjevily výraznější faktické nepřesnosti. Když katolický literární historik Franc Šěn uvedl svůj výklad o významu reformace pro srbské písemnictví tím, že to český král „měl v čase Lutherova vystoupení proti církvi v Praze do Lužice daleko“ – Jaggellonci v té době nesídlili v Praze, ale v Budíně – šlo o maličkost, která je u odborníka z jiného prostředí zcela pochopitelná. Problematičtější byly právě nedostatečně vysvětlené politické koncepty 19. a 20. století, které navíc dodnes rezonují mezi některými českými příznivci Lužice a Lužických Srbů.

Český nacionalismus, který se obvykle omezuje na území prvo-republikového Československa (včetně Podkarpatské Rusi) a přilehlých oblastí s českými menšinami (Kladsko), se v případě Lužice občas rozroste do nečekaných rozměrů. Politické představy či utopie 20. století bez většího komentáře shrnul předtočený příspěvek historika Masarykova ústavu a archivu Akademie věd Jana Chodějovského: Připojením Lužice v roce 1918 by Československo mimo Lužických Srbů získalo také „ne zrovna malé množství Němců“, což by komplikovalo národnostní skladbu nového státu. Už tak nešikovný tvar republiky by se ještě hůře bránil, ačkoliv „tu byly argumenty, že bychom byli na dostřel od Berlína“.

Podobné věty vysvětlují, proč byli Lužičtí Srbové v čase Výmarské republiky považováni za pátku kolonu Československa. Že to je nmysl, který lze vyvrátit jak vyjádřeními představitelů ČSR po roce 1918, tak především desítkami příkladů marného úsilí tehdejších srbských intelektuálů o pouhou rovnoprávnost pro svoji řeč a kulturu, je jasné. Lužičtí Srbové žili „na dostřel od Berlína“ po celá staletí, nikdy ale netvořili kompaktní politický národ s jednotnou identitou a až na malé výjimky ani na konci prohrané světové války netoužili po zástítě Čechů.

Českým představám a snům o připojení Lužice v roce 1918 a především v roce 1945 by se mohl věnovat samostatný historický pořad. V něm by ale muselo zaznít, že tyto utopie nikdy nebyly součástí oficiální československé politiky. Podobný zásah do státoprávního uspořádání Evropy by v krátkém nebo delším období skončil buď jasným neúspěchem, anebo počestvováním, kulturní útlakem a ne zcela nepravděpodobně dokonce vysídlením stovek tisíc lužických Němců. Vzhledem k tomu, o jak velkou jde fikci, je možné jen spekulovat o tom, jak by v takovém státním svazku dopadli Lužičtí Srbové.

Oba národy vyšly z televizní diskuse výrazně silnější, než ve skutečnosti jsou. To lze vysvětlit přetrvávajícím společným komplexem vůči Němcům, proti nimž se po celou dobu existence moderního národa vymezujeme. Zatímco ale snaha prezentovat venkovské, mírumilovné a z většího zcela loajální Srby jako sebevědomý nebo dokonce bojovný národ může vypadat sympaticky, Češi už nic takového pro svou národní existenci nepotřebují.

Nejzajímavější informace proto zazněly ve chvílích, kdy se mluvilo o kultuře a vzájemných vztazích. Franc Šěn fundovaně popsal nejstarší srbské literární památky a historickou roli Čechů a češtiny v Lužici. Jan Zdichynec připomněl bohatství lužickosrbského folkloru, především tradiční velikonočních jízď katolických Srbů. Když na závěr pořadu dramaturgyně Německo-srbského lidového divadla Madleňka Šoľčić zhodnotila možnosti této scény, která může jen obtížně inscenovat současné české dramatiky, protože musí respektovat vkus svého spíše vesnického a maloměstského publika, znělo to o poznání realističtěji než úvodní opakované tvrzení o instituci, která je prý „světově unikátní“ tím, že hraje ve třech jazycích. (V Evropě snad, ale copak skutečně neexistují stálá vícejazyčná divadla třeba v mnohonárodnostních státech Asie či Afriky?)

Shodou okolností také v říjnu 2015 měl v českých kinech premiéru film Petra Zelenky *Ztraceni v Mnichově*. S lehkostí a řemeslně dokonale představil myšlenky historika a signatáře Charty 77 Jana Tesaře, který ve své knize *Mnichovský komplex* přišel s provokativním názorem – události roku 1938 podle něj nebyly národní prohrou a příčinou dnešní historické frustrace Čechů, ale naopak politickým vítězstvím, a jako takové bychom je měli vnímat. Problematické sebevědomí a komplexů se věnuje celý Zelenkův film. Hlavní postavy snímku mluví nekorektně o Francouzích i o Česích, troufají si narušovat a ironizovat mnohá klíše, včetně oblíbeného národního mýtu o „specifickém českém smyslu pro humor“. Ve filmu se několik minut čistého času diskutuje o různých pohledech na dějiny – a přesto je třeskatě vtipný.

Lehkost a vtip pomáhají také českému pohledu na Lužické Srby, který je v některých případech stále příliš zatěžkaný. Jak mluvit o bratrském národu, aniž bychom používali čítankové fráze? Jak lze přiblížit Lužické Srby běžným Čechům, aniž uvízneme v pasti nacionalismu, který se uzavírá před vnějším světem plným domnělých

nepřátel? Jak zpracovat lužickosrbskou historii a současnost tak, aby měla smysl i pro ty, kdo nikdy neviděli budyšínský hrad?

Lužičtí Srbové by si po mnoha desetiletích od animovaného *Krabata* zasloužili kvalitní celovečerní film. Říjnový diskusní pořad *Historie.cs* ukázal, že námětů pro něj by se jistě našlo dost.

Vojtěch Kouba

Pozn. redakce: *Stať Vojtěcha Kouby přináší řadu neotřelých pohledů na lužickosrbskou problematiku. Otázka existence „kmenů“ není stále v historiografii, navzdory zajímavému přínosu Dušana Třeštika, rozhodnuta jednoznačně a je otázka, zda to někdy vůbec bude možné. To, že raně středověká slovanská společenství – pojmenovaná dost možná zvnějšíku podobně jako Moravané – v rovině sociálního konstruktivismu mají pro Lužické Srby svůj identitotvorný význam, stejně jako je mají do jisté míry pro Čechy už po staletí, však nelze popřít. Není ani nezbytně nutné popírat určitou kontinuitu mezi barokním panslavismem a vnímáním slovanské problematiky v době osvícenské a romantické, byť jejich východiska a motivace se samozřejmě vyvíjejí. Otázku případného osudu Lužických Srbů v Československu je pak třeba odkázat do říše historických „kdyby“, jichž je třeba se spíše vyvarovat.*

KAK TO WIDŽU JA

Za nowe nazhonjenja w cuzbje

Kaž slubjene, čitaće tež w tutym měsacu něšto noweho wote mnje. Tutón kroc wo mojich nazhonjenjach a mojim džěle we wukraju. Wot kónca septembra 2015 hač do kónca januara 2016 zložowach praktikum pola Zwjazka němskich Sewjero-Schleswigčanow (BDN) w južnej Danskej. Praktikum běše winowatostny we wobłuku mojego studija kultury a managementa.

Sewjero-Schleswigcjenjo su němska mjeńšina w němsko-danskej hraničnej kónčinje. Přez wójny mjez Prusami, Rakušanami a Danskim kralestwom je so hranica w kónčinje mjez Baltiskim a Sewjernym morjom wjacore razy přesunyla. Raz su sebi Danojo kruch kraja wzač dali (Sewjernu Schleswigsku), raz su sebi kraj zaso wróco zdobyli. Tak, kaž su Němcy w Sewjernej Schleswigskej mjeńšina, su tež, ekwiwalentnje k tomu, Danojo w Južnej Schleswigskej připóznata mjeńšina (jedna ze štyrjoch w Němskej). Hranična kónčina mjez Němskej a Danskej wopisa so často jako „idealna hranična kónčina“ (jendzelsce „ideal border region“) z dwěmaj mjeńšinomaj.

Lětsa wotmě so „Serbske lěto“ w Sewjernej Schleswigskej. Přihoty za tute ležachu hłownje w mojej zamołwitosći a wučinjachu wjetšinu mojego džěla.

Serbske lěto wopřija projekty wuměny wšelakeho razu. Hłowny zaměr je při tym swójsku mjeńšinu a jeje situaciju z noweje perspektiwy weznać („think out of the box“). To zmóžni so na příklad přez přirunowanje a wuměnu z další mjeńšinu. Projekty w běhu lěta nje-měrja so jenož na wobłuki kaž kulturu, sport, wumělstwo, literaturu a hudźbu, ale tež na wšitke starobne skupiny, wot předšulskeho džěšća hač k wuměnkarnjam. Někotre z tutech projektow chcu wam skrótka předstajić.

Započejo z tradicionelnej nowolětničku BDN w januarje zahaji so Serbske lěto w Sewjernej Schleswigskej. Na tute zarjadowanje přeproso sebi němska mjeńšina předsydu Domowiny, Dawida Statnika, jako přednošowarja wo serbskej mjeńšine a aktualnej situaci. Dalše přeprošenje dósta Serbske młodžinske towarstwo Pawk kaž tež folklorny ansambel Wudwor.

Sebje samoho reflektować woznamjenja tež, so ze swójskim wozrazom zwonkastejacych rozestajec. Tutón wobraz da nam Karl Vouk, korutanski wumělc, ze swojim wobrazowym cyklusom „Satkula“. Tón běše wot spočatka měrcja w Domje Sewjerneje Schleswigskej (*Haus Nordschleswig ve městě Aabenraa, německy Apenrade, centru německé menšiny v severním Šleswicksu – pozn. red.*) wustajeny. Po wustajenju w Korutanskej, Budyšinje a w Choćebuzu pučowaše wustajeńca na poľ lěta dale do sewjera. K wotewrjenju wustajeńcy čitaštaj dwaj mladaj Serbaj, jedyn z Delnjeje Łužicy a jedyn Horn-

jołužičan, z literarnych žórłow powěsći wo Krabaće. Vouk wužiwa mjenujcy w swojich wobrazach citaty z knihi Jurja Brězana „Krabat“.

Tež džěći němskeje mjeńšiny maja Serbow a jich řeč zeznać. Hižo předstajena bě inscenacija Němsko-serbskeho ludowego džiwadła Budyšin na němskich šulach w južnej Danskej. Hra je dwurěčna, němsce a serbsce, ale tak, zo džěći wobsah lochce zapřimnu. Cyłkownje su wjac hač 200 džěći dožiwili, što woznamjenja so w řeči dorozumić, kotruž njeznaja.

Kaž swjeća so po cyłej Lužicy wjesne swjedženje, swjeći so w Se-wjernej Schleswigskej swjedžen Knivsberga (Knivsbergfest), a to cyłe kónctydženja na spočatku lěca srjedz junija. (*Jde o tradiční sportovní hry konané na kopci Knivsbergu u Aabenraa/Apenrade od r. 1895 – pozn. red.*) W ramiku tuteho swjedženja budže so lěta wotměć mje-zynarodny beachvolejbalowy turněr. Serbska młodžina dyrbi sebi wšako cyłe lěčo bjez praweho přibrjoħa w nawoženym pěsku bul přez sak mjetać. Tak nawjazaja so zawěsće nowe styki mjez młodžinami.

Wuměnkarjo z Lužicy a Danskeje wuměnja so wo wosebitoscach ze swójskeje kuchnje, warja zhromadnje a wuwija snano samo nowe recepty. Poskitk měri so na kuchinskich kuzlarjow a ekspertowki serbskich kuchinskich hornow; hlowna wěc, zo so z wjeselom wari.

Tež přirunowac maja so řečno-kubłanskej koncepciji mjeńšinow. Za to dojdě sebi delegacija Rěčneho centra WITAJ do Danskeje. Wopytaja nic jenož dwurěčne pěstowarnje w hraničnej kónčinje, ale tež wosebitu šulu. Wuměna skići možnost přirunowac, so wo koncepcijach a wuspěchach wuměnjec, sebi snano samo za dalje wuwice radzić a nowe ideje za přichod wuwic.

Snano poradži so tež w sledowacych lětach podobnu wuměnu we Lužicy zrealizowac. Hrube plany za to hižo předleža. A snano poradži so samo jednemu abo druhemu z was, sebi na dowol do mór-skeje Danskeje doječ a jednu ze serbskich akcijow sobu dožiwic.

Kristin Heelemanec

Slovníček: nazhonjenje – zkušenost; we wobłuku, w ramikach – v rámci; wobłuk – též oblast, sféra; kruch – kus; kraj – země; přihoty – přípravy; zeznać – poznat (něco nového); wuměnkari – důchodce; nowolětnička – novoroční oslava; so rozestajeć – vyrovnat se (s čím); žórlo – pramen, zdroj; zapřimnyć – pochopit; budže so wotměć – bude se konat; přibrjoh – pláž (narážka na beachvolleyball, tj. plážovou odbíjenou); bul přes sak mjetać – házet míč přes síť; wuměnjec so wo něčim – vyměňovat si názory na něco, informace o něčem, sdílet něco; přirunowac – srovnat; předležec – být k dispozici, existovat.

ZÁPISNÍK

Oprava: V posledním čísle Česko-lužického věstníku (ČLV 4/2016, s. 31) jsme omylem uvedli chybně příjmení nově zvoleného člena předsednictva. Novým členem předsednictva je Martin Šlechta, nikoliv odstoupivší Martin Boukal. Oběma Martinům se tímto omlouváme.

redakce

Společnost přátel Lužice vás srdečně zve na

- **dětský den** ve středu 1. 6. od 15 hodin v Lužickém semináři
- **cyklovýlet** po Lužici ve dnech 4.–9. 7. – přihlaste se na luzice@luzice.cz
- **Letní slavnost** Kontaktní kanceláře svobodného státu Sasko věnovanou Lipsku – datum konání je ale posunuto na 27.–28. 8.

PSALI JSME PŘED 68 LETY

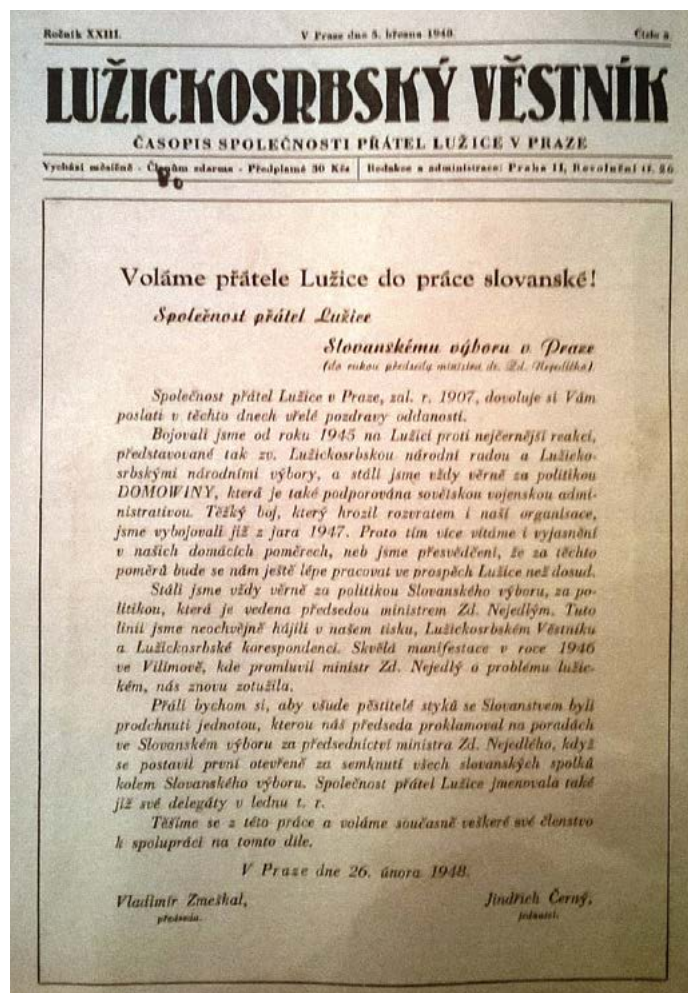
Vladimír Zmeškal a stažené číslo Lužickosrbského věstníku

V dubnu jsme si připomněli 50 let od smrti největší osobnosti česko-lužických styků 20. století Vladimíra Zmeškala. Připomínka to bude netradiční, protože jde o krizové období. Zmeškal nebyl vědec ani myslitel, nýbrž vynikající organizátor. S mezinárodněpoliticky vynucenými přestávkami byl čelným činovníkem Společnosti přátel

Lužice od roku 1920 a s jeho jménem se pojí nejméně úspěšnější období SPL. K prvním dvěma charakteristikám nakonec dospěl s věkem: po redigování mnoha publikací vydal například monografii *Lužičtí Srbové* (1962). V jeho životě nenalézáme morální selhání, přestože vždy byl realistou.

Na dramatickou situaci způsobenou komunistickým převratem v roce 1948 reagovalo vedení Společnosti přátel Lužice s ním jako předsedou v čele ve snaze zachránit, co se dá. Zmeškal vyhlásil loyaltitu novému kurzu československé politiky, avšak o měsíc později akční výbor SPL zbavil předsedu Vladimíra Zmeškala a jednatele Jindřicha Černého vedení a do čela SPL se postavil Ladislav Rutar, v letech 1945–49 prezident nejvyššího vojenského soudu. Zmeškalo-vo vedení ještě stačilo vydat 5. března jedno číslo Lužickosrbského věstníku, které však již nebylo distribuováno a bylo nahrazeno číslem zcela jiného znění v „novém“ duchu s datem 29. května. Šárka Lebedová k tomu v dubnovém čísle ČLV roku 2002 píše, že „cenzor nechal takřka celý náklad výtisků zničit, zachovalo se pouze několik vzácných tisků, které zůstaly redaktorovi“. Čtenáři si mohou obě prohlášení vedení SPL porovnat – druhý text přineseme v příštím čísle.

Za vyjasnění stojí zmínka o „nejčernější reakci“. Jde o rozkol v lužickosrbském národním hnutí, kde se dostal do rozporu radikální kurz představovaný zástupcem pražské kanceláře Lužickosrbské národní rady Jurijem Cyžem (1904–1947) a realistická snaha Domowiny o dohodu se sovětskou okupační správou. Situaci obšírně popisuje Jiří Kapitán v únorovém čísle Lužickosrbského věstníku roku 1947 (*Politický vývoj v Lužici po pádu nacismu*), kde Cyže označuje za „bouřliváka“ a „romantika“, který „přilíhí nekriticky věří lidem“ a „zapomíná, že ne každý, který slibuje pomoc Lužici, má k tomu povahu, vědomosti, vliv a důslednost“. SPL v tomto střetu byla na straně Domowiny, za což si Zmeškal vysloužil od Cyže osobní útoky.

Lužickosrbský věstník: LSV 3-4/1948

Kapitán dále cituje dopis předsedy Lužickosrbské národní rady Jana Cyže-Hajničanského z 20. 2. 1947, že tito aktivisté jsou „od Rusů posuzováni jako reakcionáři, a to ještě jako ti nejčernější“. Vladimír Zmeškal v nekrologu Jurije Cyže v LSV z prosince 1947 diplomaticky dodává: „Škoda, že nemohl věnovat tolik pozornosti vývoji v Lužici, aby čerpal zkušenosti z dnešních poměrů v Lužici pro svoje plány. Tak došlo ke škodě věci k roztržce mezi ním a Domowinou v Budyšině, která sdružuje lužickosrbský lid. Spolupráce Jurije Cyže se Společností přátel Lužice byla stále velmi úzká, od podzimu 1945 ochabovala, až byla přerušena. SPL, i když zachovávala stanovisko nezasahovat do vnitřních věcí lužických, nemohla přehlížet vývoj v Lužici, a proto hledal Jurij Cyž oporu v přátelích mimo naše řady.“ Tím se rozumí úzká spolupráce s Ústřední matiči školskou, v jejichž kancelářích v Husově ulici č. 3 zastoupení sídlilo.

LITERÁRNÍ PŘÍLOHA

Přinášíme poslední ukázkou z knihy Edwarda Wornara: Traugott Xaverius Unruh – Von der Sorbenwenden Wesenheit und Herkommen (Verlag Reinecke & Voß, Leipzig 2015) v překladu Stanislava Tomčíka, tentokrát druhou část fiktivního spisu o lužické fauně.

Traugott Xaverius Unruh O Lužičanů podstatě a původu

O Lužičanů nejroztodivnější zvířené (2. část)

Velmi neobyčejné stvoření je *bože sedleško*, o jehož existenci všichni Lužičané vědí. Vypadá jako kuře, když je spatřeno, a lze je zaslechnout nebo spatřit, pouze když má někdo zemřít. Třeba to zní jako temná pověra, nemůže si osvícený duch vědy dovolit považovat následující skutečnosti za dílo náhody: nejprve si musíme všimnout podoby ptáka; je to kuře, jež je rovno kouř; proto pojmenování *sedlo Boží*, tedy jezdecké zvíře, stejně jako Indové nechají Višnu jezdit na ptáku Garuda, jenž ale není nic jiného než japonský Karura a Lužičanů kura, tedy opět totéž zvíře, jak jsme již ukázali. A v posledku musíme připomenout ohlášení smrti, které přece znamená let duše k Bohu, a při vši skepsi nemůžeme vyloučit, že na božím sedlešku je víc než jen zrnko pravdy; a ponecháme tedy božím sedlešku, podle pravidla „v pochybnostech ve prospěch obviněného“, jeho místo v živočišném spisu.

Neobyčejné povahy jsou také *lutkové*, kteří jsou drobné postavy a přebývají pod zemí a podivným způsobem mluví, neboť vše říkají záporně. Je jim také vlastní bázeň před kostelními zvony. O troglodytech nacházíme ovšem u mnohých zmínek, obšírně u výtečného Agricola, který podává zprávu o těch žijících v Africe a na Kavkaze až k Arménům, Skythům a Řekům. A tak věříme, že *lutkové* v tomto národě se nacházejí a citujeme tyto skutečnosti: za prvé tu máme jejich jméno, jež je odvozeno od řeckého *λυτικός* (latinsky *refutativus*), tedy ten, kdož protivenství hledá, což se bezpochyby na jejich způsob mluvy vztahuje, neboť se vždy snaží všechno popřít, všechno vždy vyvrací. Toto popírání je pak u Řeků tak silně zakořeněno, že když chtějí souhlasit, dokonce kroutí hlavou a naopak kývají, když souhlas odepírají. I slovíčko pro „ano“ zní u nich *vaí*, což dnes vyslovují jako „ne“ a zcela zřetelně ukazuje na jejich zmatení, kteréž přece vůbec nepatří k jejich kultuře, a my se můžeme pouze divit, že takový nesrozumitelný způsob, který je navýsost neprospěšný, když se s jinými národy obchoduje, celou zemi ještě nepřivedl v chudobu a nouzi. Jak velký Agricola dále uvádí, u Řeků, kteří jsou menšího

vzrůstu než Lužičané, provozuje se kurevnictví v podzemních komorách, a sotva překvapí, že takoví lidé se před zvukem kostelních zvonů, které je upomínají na sedmé přikázání, dají na útěk. V pozdějších dobách pak fáma jistě mnohé převýšila, a tak, jakož se z *centaureum* starých Římanů v jazyce německém *Tausendgüldenkraut* stalo, tak se stali z oněch jen nepatrně menších Řeků maličtí lidičkové, poté co se Lužičanům ztratili z očí a přežívali pouze ve vyprávění starších.

Jedno z neobyčejných zvířat, jež Lužičané ve svých vyprávěních jmenují, je *volbar* aneb *volbud*, jak jej též nazývají. Má medvědí vzhled a právě takovou kosmatou, hnědou srst. Vyprávějí, že volbud je několikrát větší než medvěd, někteří mají jej za medvěda s rohy, kteréž jsou hroznější než rohy býčí, odkud snad pochází jeho jméno jako *vol*, tedy vůl, a *bar*, tedy medvěd. Jiní jsou názoru, že volbar rohů nemá, nýbrž mocné kly jako slon, arci ne rovné, nýbrž do velkého oblouku zatočené. Volbuda aneb volbara lze zahlédnouti pouze v ledových, studených časech a oznamuje tvrdou, krutou zimu, která po několik let nemusí ustoupit, pročez obávají se Lužičané hladu a nouze, kdykoliv jej zahlédnou, což se ale naštěstí již dlouhou dobu nestalo. Nebezpečný navzdory svému mohutnému tělu není, nechce-li mu člověk ublížit, a jde z něj neuvěřitelný zápach podobný mošusu, pročez je snadné vyhnouti se mu, pokud ovšem nedosáhne sídliště, kde může napáchat velké škody. A proto jej Lužičané jen neradi nazývají jeho jménem, aby jej nedopatřením nepřivolali, stejně jakož my vystříháme se toho, nahlas jmenovati pekelníka jeho jménem, ačkoliv dobře víme, že nám nemůže uškodit, když budeme vždy pilně důvěřovati Pánu. Je vskutku opovázlivost dělit tu pravdu od pohádky. Je dobře možné, že je to Zimmermannem popsany *Ovibos moschatus*, s nímž tu máme do činění a jenž má mocné rohy a šíří jmenovaný zápach. Avšak toto zvíře žije pouze v Americe a je vlastně na volbuda příliš malé, pročez prozatím nemůžeme rozluštit jeho tajemství. Na své cestě se Lužičané dozajista setkali i se slonem, kterýž je přece domovem v Indii a Arábii, jak jsme v kapitole o Lužičanů rozptýlení ukázali, a kterýž má mocné kly a je mnohem větší než medvěd. Avšak ani Linné, ani Zimmermann neznají slonů se srstí, kteříž by dávali přednost zimě a po mošusu zapáchali, o čemž ale svorně vyprávějí všichni Lužičané, kteříž o tomto zvířeti slyšeli.

Věřící čtenář může se nyní ptáti, jak je možné, že zvířata jako *ovibos*, který jistě existuje, ale též *volbud*, který podle našeho vědění snad též existuje, mohli být se svým nesnesitelným zápachem na Nomořevě Arše. Nebyl by to těžký trest pro všechny, kteříž měli býti zachráněni? Měli bychom snad uvést, že i ti, kteří u Boha najdou milost a jsou hodni Jeho záchranu, nejsou bez hříchu, a že zápach, jakkoliv protivný jest, nám to dozajista vhodně připomíná (stejně jako Hospodin snáší ohavný zápach našich hříchů), a je to malá cena ve srovnání s bídnou smrtí utonutím při potopě. Jistě mohl Hospodin, který se přece postaral o to, aby lev ani tygr nehledal své oběti mezi pokojnými zvířaty, tento zápach vypuditi. Je ale také možné, že tato zvířata, kteráž led a zimu milují, v Arše nebyla, protože stejně jako ryby neutonuly, byli by *ovibos* i *volbud* na ledu, který přece plave, v bezpečí, a znovu se nám ukazuje, jak Hospodin ve své nesmírné dobrotě nejznamenitěji uspořádal svět, pročez jej denně znova chválíme.

Dále máme *polednici*, kteráž u Lužičanů *přípolednica* anebo též *přespolednica* se nazývá, v Lužici Dolní pak *serpašyja* a je ženou různých podob, jež ty vyhledává, kteříž o polednách na poli pracují. Toto zdá se nám z nejrůznějších příčin nepravděpodobné: nejprve její podoba není stejná, jednou je černá a chlupatá a spíše plná, jednou bílá a vysoká a hubená, zrovna tak, jak vypadá popis zloděje, kteréhož ve skutečnosti nikdo nezahlédl, ale každý si přeje, aby ho byl zahlédl, a proto [*konec dochovaného fragmentu*]

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.

Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Papcunová, U Santošky 11, 150 00 Praha 5, elisapcunova@gmail.com; zástupce vedoucí redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Štefan Pilát. Sazba: Martina Lapišová.

Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraniční 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.

Objednávky a stížnosti na nezasilání: Redakční rada ČLV, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, luzice@luzice.cz, tel. 728 581 822.

Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.

MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.